

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ VE ATATÜRK

E. Tuğg. H. FAHRİ ÇELİKER

1. GİRİŞ

Türk Ordusunun Çanakkale'de kazandığı zaferin 80'nci yıldönümünü kutluyoruz bu yıl.

Çanakkale'de kazanılan zaferin Türk askerî tarihinde müstesna bir yeri vardır. Bu ayrıcalık Çanakkale Muharebelerinin Birinci Dünya Harb'inde cereyan eden Türk savaşları içindeki kronolojik yerinden ve sonuçlarından ileri gelmektedir.

Türk Ordusunun ebedi başkomutanı ulu önder Atatürk'ün Çanakkale muharebelerinde gösterdiği askerlik ve komutanlık sanatı da bu savaşlara başka bir anlam ve önem kazandırmıştır.

Türk Ulusu bu savaşlarda yaklaşık 85.000 şehit vermiş, ilim ve irfan sahibi yetişkin pek çok genç evladını kaybetmiştir. Ama devrinin en kuvvetli donanmasıyla desteklenen düşman kuvvetlerinin Boğaz'ı geçmesine müsaade etmemiş "Çanakkale Geçilmez" vecizesini kaniyla tarihe yazmıştır.

Biz bu yazımızda Çanakkale'de cereyan eden savaşların çok kısa bir özeti vermeye ve Yüce Atatürk'ün bu savaşlarda kazandığı başarıları belirtmeye çalışacağız.

2. ÇANAKKALE BOĞAZI VE STRATEJİK ÖNEMİ

Çanakkale Boğazı Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı ile birlikte Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan bir su yoludur. Uzunluğu 62 km. dir. Genişliği 1200 m. ile 7000 m. arasında değişir. En dar yeri Çanakkale-Kilitbahir arasında 1.200 m. dir.

Çanakkale Boğazı Akdeniz'i Karadeniz'e bağladığı gibi Asya'yı Avrupa'ya

da bağlar. Nitekim MÖ. 480'de Keyhüsrev Pars Ordusunu, MÖ. 334 İskender Ordusunu Avrupa'dan Asya'ya Çanakkale Boğazı yoluyla geçirdiği gibi Osmanlılar da MS. 1356'da Avrupa'ya Çanakkale Boğazı üzerinden geçmişlerdir.

Bu nedenlerle Çanakkale Boğazı Tarih boyunca stratejik önem taşımış bir su yoludur. Bugün de aynı derecede önemlidir.

3. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN YAKIN TÜRK TARİHİ VE BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDE CEREYAN EDEN TÜRK SAVAŞLARI İÇİNDE KRONOLOJİK YERİ

1683 Viyana bozgunundan sonra Osmanlı Ordusu bir dizi yenilgiye uğramıştır. Arada bazı zaferler (1711 Prut gibi) kazanılmış ise de bilanço yenilgiden yana ağır basar. Özellikle 1912-1913 Balkan Harbi'nde uğranılan ağır yenilgi Türk Ulusunu kalbinden yaralamış, yasa boğmuştu.

Balkan yenilgisinden iki yıl sonra Birinci Dünya Harbi'ne giren Türk Ordusu harbin ilk yılında birbirini izleyen üç mağlubiyete uğradı:

BİRİNCİSİ : Irak cephesinde İngilizler 9 Aralık 1914'te 38'nci Tümenimizi, 48 Subay 930 er ve erbaş mevcudıyla kayıtsız şartsız esir aldılar.

İKİNCİSİ : Başkomutan Vekili Enver Paşa, Alman Genel Karargahının etkisinde kalarak 3'ncü Türk Ordusu ile 22 Aralık 1914'te Erzurum'dan Sarıkamış yönünde büyük bir taarruza girişmiş, mevsimin kış, havanın çok soğuk, arazinin dağlık olması, eratın kış teçhizatından tamamen mahrum bulunması nedeniyle bu hareket 15 Ocak 1915'te ağır bir yenilgiyle sonuçlanmış, 3'ncü Ordu 90.000 zayıat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı.

ÜÇÜNCÜSÜ : Süveyş Kanalı Alman Başkomutanlığı'nın çok önem verdiği stratejik bir hedefti. Çünkü İngilizler Hindistan ile irtibatlarını Süveyş yoluyla sağlıyorlardı. Bu irtibatı kesmek için Türk Ordusunu Süveyş'e taarruza zorladılar. Bahriye Nâzırı ve 4'ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın yönettiği Birinci Kanal Taarruzu 3 Şubat 1915 günü Türk Ordusunun yenilgisi ve geri çekilmesiyle sonuçlandı.

Kısacası harbe girişimizin ilk üç ayında Türk Ordusu birbirini izleyen üç ağır yenilgiye uğramıştı. Çanakkale'de kazanılan zafer bu felâketler zincirinden sonra Ordumuza ve Ulusumuza yeni bir ruh, kendine güven ve moral kazandırmış, harbi 4 yıl sürdürmemizi sağlamıştır.

4. ANLAŞMA DEVLETLERİNİN AMAÇLARI

Anlaşma devletlerinin Çanakkale Boğazı'na taarruzdaki amaçları şöyle sıralanabilir.

- a. Rusya'ya yardım
- b. İstanbul'u işgal ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun harpten çekilmesini sağlamak.
- c. Marn Meydan Muharebesi'nden sonra Batı Cephesinde duraksayan, siper Savaşına dönüşen harbi yeni bir cephe açarak hareketlendirmek.
- d. Rusya'nın Karadeniz limanlarında yığılan buğday stoklarını Fransa'nın Akdeniz limanlarına naklederek Batı Cephesindeki askerlerin beslenmesini sağlamak.

5. TAHSİS EDİLEN KUVVETLER

İşte bu amaçlarla İngiliz Harp Kabinesi 28 Ocak 1915'te Çanakkale Boğazı'na taarruza karar verdi ve deniz kuvveti olarak bu harekâta 13'ü İngiliz 4 Fransız toplam 17 muharebe gemisi, 1 muharebe kruvazörü, 6 muhrip, 14 mayın arama tarama gemisi, bir uçak ana gemisi tahsis etti.

Kara kuvveti olarak başlangıçta İngiliz deniz tümeni ile bir Fransız tümeni tahsis edilmişti. Sonra 29'uncu İngiliz Piyade Tümeni de bu cephede görevlendirildi.

Alınan karara göre Donanma Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak geçecek arkadan gemilerle getirilen iki tümen İstanbul'un işgalinde kullanılacaktı.

6. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN SAVUNMA TERTİPLERİ

Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tertibatımızın bel kemiğini Çanakkale Müstahkem Mevkii teşkil ediyordu. Mart 1915 tarihinde Çanakkale Müstahkem Mevkii emrinde 27 batarya halinde teşkilatlanmış muhtelif çapta yaklaşık 200 top ve bir Mayın Grubu vardı.

Topların çoğu eski adı ateşli toplardı; menzilleri çok kısa idi (7-8 km.). Bir bölümü de eski harp gemilerinden çıkarılmıştı.

Mayın Grubu'nun emrinde İntibah Mayın Gemisiyle Giresun Mayın Depo Gemisi ve birkaç motorbot vardı. Almanya'da mayın gemisi olarak yaptırılmış olan Nusret de 3 Eylül 1914'te Türkiye'ye gelmiş ve Çanakkale Boğazı Mayın Grubu emrine verilmişti.

Boğaz topçusu üç grup halinde tertiplenmişti.

BİRİNCİ GRUP : Methal Grubu; Anadolu yakasında Kumkale, Orhaniye, Avrupa yakasında Ertuğrul, Sedülbahir olmak üzere dört bataryadan oluşuyordu.

İKİNCİ GRUP : Merkez Grubu Boğaz'ın her iki yakasındaki beşer tabyadan oluşuyordu.

ÜÇÜNCÜ GRUP : Bu iki grubun arasında bulunan Ağır Obüs Grubu idi. Bunlar sık sık yer değiştiren seyyar toplardı.

Müstahkem Mevki Komutanlığı emrine kara kuvveti olarak 9'ncü 11'nci tümenler verilmişti. Başlangıçta her iki tümenin de karargahı Anadolu yakasındaydı. Gelibolu Yarımadası'nın batı kıyılarını 9'ncü Tümen'in 26'ncı ve 27'nci Alayları koruyacaktı.

Anlaşma devletlerinin Boğaz'a taarruz ihtimali artınca Tekirdağ'da bulunan 19'ncü Tümen de Maydos'a getirilmiş (25 Şubat 1915) ve Tümen Komutanı Kur. Yarbay Mustafa Kemal, 26'ncı 27'nci alaylar da emrine verilerek Maydos Grubu Komutanı olarak görevlendirilmiştir.

Mayın Grubu Merkez tabyaları önünde Boğaz'ın talvek hattına dikey 10 mayın hattı döşemiş bu on hatta 350 mayın dökmüştü.

Şubat ayında cereyan eden muharebelerden alınan izlenimlere göre 8 Mart 1915 sabahı Nusret Mayın Gemisi Erenköy koyuna Poyraz Lodos istikametinde 26 mayın dökmüştü. Bu mayınların 18 Mart sabahı döküldüğü artık efsaneleşmiştir. Efsaneler gerçeklerden daima daha kuvvetlidir. Ama ben yine de Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın harp ceridesinden aldığım 8 Mart tarihini söylemeden geçemedim.

7. BOĞAZ'A İLK TAARRUZ VE BUNU İZLEYEN HAREKETLER

Türkiye'nin Karadeniz olayı (29 Ekim 1914) ile harbe girmesinin hemen akabinde İtilâf devletlerinin birkaç muharebe gemisi 2 Kasım günü methal bataryalarını bombardıman etmiş bundan sonra 19 Şubat'a kadar hiçbir hareket olmamıştı.

19 Şubat günü 7 muharebe gemisinden oluşan bir filo methal bataryalarını bombardıman ederek Boğaz'a taarruzu başlatmış oldu.

İlk taarruz için bu 19 Şubat gününün seçilmiş olması tarihi bir olaya dayanıyor. 19 Şubat 1807'de bir İngiliz Filosu Kurban Bayramı olmasından yararlanarak Çanakkale Boğazı'nı geçmiş, Kızıl Adalara kadar gelmiş, bir hafta

sonra geri dönmüş, Boğaz'dan çıkarken epeyi hırpalanmıştı. İngilizler bu tarihi günü seçmekle herhalde filolarındaki mürettebatın moralini yükseltmek istemişlerdi.

19 Şubat bombardımanında istenilen sonuç elde edilemediğinden hareket 25 Şubat'ta tekrar edildi ve bu kez medhal bataryaları tamamen susturuldu. Sonra kıyıya tahrip müfrezeleri çıkarılarak susturulan toplar teker teker tahrip edildi.

25 Şubat'tan sonraki günlerde düşman Erenköy Koyuna kadar sokularak merkez bataryalarını ateş altına aldı ve mayınları temizlemeye çalıştı.

8. 18 MART BOĞAZ MUHAREBESİ VE SONUCU

Müttefik Filo Komutanı Amiral De Robeck Boğaza saldıracak 16 muharebe gemisini iki gruba ayırmıştı.

Birinci grupta bulunan 6 İngiliz, 4 Fransız gemisi A ve B olmak üzere iki hat halinde taarruz edecek, ikinci grupta bulunan 4 İngiliz muharebe gemisi 4 saat sonra Boğaz'a girecek ve Fransız gemilerinin yerini alacaktı.

18 Mart 1915 günü hava açık, deniz durgundu. Saat 10.30'da gemilerin Boğaz'a girmekte oldukları görüldü.

11.30'da gemiler bordo nizamında yerlerini aldılar ve cehennemî bir ateş başladı. Düşman gemileri ateş taksimi yapmışlardı. Her gemi bir tabyamızı ateş altına alıyordu. Menzilleri müsait olmadığından bizim topçumuz susmak zorundaydı. Sadece iki tabyamız (Derdonos ve Mesudiye) karşılık verebiliyordu.

Saatler ilerledikçe ve gemiler yaklaştıkça topçumuzun ateşi arttı ve isabetler kaydedildi. Gemilere önemli zayıat verildi. Bu arada tabii bizim tabyalarımız da isabet aldı.

Nihayet saat 14.00'de Fransız gemilerinden Suffren ağır yaralı olarak hızla Boğaz dışına çekilmeye başladı. İki kazmat tahrip edilmiş olan Bouvet onu izliyordu. Gaulois başı suya gömülü, Sancağa yatmış kendi gücüyle Boğaz dışına çıkmaya çalışmaktaydı. Bu sırada Bouvet'de iki patlama duyuldu. Mayına çarpmıştı. Koca gemi birkaç dakikada alabora olarak 600 mürettebatıyla sulara gömüldü.

Saat 16.00'da Inflexibel muharebe kruvazörü, 16.15'de Irresistible mayına çarptı.

Saat 17.50'de Amiral De Robeck filoya çekilme emri verdi. Çekilme sırasında Ocean muharebe gemisi mayına çarptı. Zaten topçu ateşiyle çok hır-

palanmış olan gemi boşaltılarak kaderine terk edildi ve Türk topçusu tarafından batırıldı.

Yaklaşık 7 saat süren bu cehennemî ateş muharebesi sonunda müttefik filonun 3 muharebe gemisi (Bouvet, Irresistible, Ocean) batmış, 3 gemisi (Inflexible, Gaulois, Suffren) uzun süre savaşılamayacak kadar hasara uğramıştı.

9. 5'NCİ ORDU'NUN KURULUŞU VE LİMAN VON SANDERS'İN SAVUNMA TERTİBİ

18 Mart Boğaz Muharebesinde ağır yenilgiye uğrayan düşmanın karaya asker çıkaracağına kesin gözüyle bakıldığından Türk Başkomutanlığı Gelibolu'da 5'nci Ordunun kurulmasına karar vermiş (23 Mart 1915) ve Ordu Komutanlığına Alman Generali Liman Von Sanders'i atamıştı. (25 Mart 1915)

26 Mart günü Gelibolu'ya gelen Liman Von Sanders emrindeki kuvvetleri üç gruba ayırdı.

BİRİNCİ GRUP : 5'nci, 7'nci tümenler Saros bölgesinde,

İKİNCİ GRUP : 9'ncü Tümen Gelibolu Yarımadasında,

ÜÇÜNCÜ GRUP : 3'ncü ve 11'nci tümenler Boğaz'ın Anadolu yakasında,

Stüvari Tugayı : Saros Körfezi'nin Kuzey kıyılarını gözetlemekte,

19'ncü Tümen : Bigalı Bölgesinde Ordu ihtiyatında.

10. 19'NCÜ TÜMEN KOMUTANI KUR.YARBAY MUSTAFA KEMAL

Birinci Dünya Harbi başladığında Atatürk Sofya'da Ataşemiliter olarak bulunuyordu. Türkiye fiilen harbe girince derhal Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya başvurarak Ordu'da fiili görev almak istediğini bildirdi. Enver Paşa: "Sizin için her zaman Ordu'da bir görev vardır. Ancak Sofya Ataşeliği çok önemli olduğundan sizi orada tutuyoruz" şeklinde cevap verdi. Buna çok üzülen Atatürk, Enver Paşa'ya şunları yazdı :

"Vatanın müdafaasına ait fiili vazifelerden daha mühim ve mübeccel bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde ateş hatlarında bulunurken ben Sofya'da Ataşemiliterlik yapamam. Eğer birinci sınıf zabıt olmak liyakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise lütfen açık söyleyiniz."

Bunun üzerine Tekirdağ'da yeni kurulan 19'ncü Tümen Komutanlığı'na atandığını bildiren telî alan Atatürk, derhal İstanbul'a geldi ve 2 Şubat 1915 günü yeni görevine başladı. Gelibolu'da bulunan 3'ncü Kolordu Komutanı 19 Şubat

bombardımanı üzerine karargahıyla 19'ncü Tümen'in Tekirdağ'dan Maydos'a intikal etmesini emretti. Burada emrine iki alay (26, 27) daha verilerek Maydos Grubu Komutanlığıyla görevlendirilen Atatürk, 18 Mart Boğaz Muharebesinde harekâtı karadan izlemekle yetindi. Sonra 5'nci Ordu kurulunca Liman Paşa'nın aldığı yeni savunma tertibine göre bu ordunun ihtiyat tümeninin komutanı olarak karargahıyla Bigalı bölgesine intikal etti.

11. KARAYA ASKER ÇIKARILMASI VE ARIBURNU MUHAREBELERİ

25 Nisan 1915 sabahı düşman Sedülbahir ve Arıburnu kıyılarına asker çıkarmaya başladı. İngiliz, Fransız birlikleri Sedülbahir'e Anzak Kolordusu Arıburnu'na çıkıyordu. Kıyıda bulunan kuvvetler gözetleme ile görevli küçük müfrezelerden ibaretti. Çıkan düşmana karşı koyacak güçte değildiler.

Gemi toplarının seslerinden kıyıda bir şey olduğunu sezinleyen Atatürk, 9'ncü Tümen Komutanı'ndan kıyıya asker çıkarıldığını, çıkan düşmana taarruz etmekte olduğunu bir tabur ile kendisine yardım edilmesini isteyen raporu alınca derhal 57'nci Piyade Alayı çıkarma yerine hareket etti. Kocaçimen tepesine vardığında erata istirahat vererek Conkbayırı'na gitti. Burada cepheden kaçan eratla karşılaştı. Onları durdurdu. Alayın en öndeki bölüğünü marş marşla Conkbayırı'na getirerek 261 rakımlı tepeden Conkbayırı'na ilerleyen düşmana taarruz etti. Bu taarruz karşısında düşman kıyıya kadar çekilmek zorunda kaldı. Bu Atatürk'ün Çanakkale muharebelerindeki ilk başarılı müdahalesidir.

Bu 25 Nisan günü Atatürk, tümenine verdiği taarruz emrinde "Size ben taarruz emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir." diyordu. Akşama kadar çetin savaşlar cereyan etti. 19'ncü Tümen bütün kuvvetleriyle Arıburnu cephesine angaje oldu. Bu çetin savaşlar sırasında birliklerine verdiği emirlerin birinde Atatürk,

"Benimle beraber burada muharebe eden bilcümle askerler katiyen bilmelidirler ki, bize verilmiş olan bilcümle askerler katiyen bilmelidirler ki, bize verilmiş olan namus vazifesini tamamen ifa etmeden bir adım geri gitmek yoktur. Rahat uyku aramanın, bu rahattan yalnız bizim değil, milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebep olacağını hepimize hatırlatırım," diyordu.

Düşman Sedülbahir ve Arıburnu cephelerinde birkaç Km. den fazla ilerleme imkânı bulamayınca iki tümenli 9'ncü İngiliz Kolordusu'nu 6/7 Ağustos 1915 geçesi Anafartalar bölgesine çıkardı. Ordu Komutanı bu bölgede bulunan 16'ncı

Kolordu Komutanı Albay Feyzi Bey'e 7'nci ve 12'nci tümenlerle 8 Ağustos sabahı düşmana taarruz ederek denize dökmesini emretti. Fakat Albay Feyzi bu iki tümenin 25-30 km. mesafeden geldiğini, çok yorgun olduğunu, araziye tanımadığını ileri sürerek taarruzu erteledi. Bunun üzerine Liman Paşa Feyzi Bey'i görevinden alarak yerine bilgisine ve cesaretine çok güvendiği Albay Mustafa Kemal' atadı.

9 Ağustos 1915 sabahı saat 4.10'da Anafartalar Grup Komutanlığı görevini üstlenen Atatürk düşmana taarruz ederek kıyıda ilk tepeler hattına kadar geri attı. Ertesi gün taarruza devam ederek düşmanı denize dökmeyi plânlarken birden ANZAK Kolordüsuna mensup birliklerin güney yanına saldırıya hazırlanmakta olduklarını fark etti. 7., 12'nci tümenlerin taarruzunu durdurdu, kendisi o gece 8'nci Tümen Karargahının bulunduğu Conkbayırı'na gitti. 10 Ağustos sabahı 8'nci Tümen ile yaptığı karşı taarruzla Anzak birliklerini geri attı. Böylece Anafartalar bölgesine hakim arazinin Türk birlikleri elinde kalmasını sağladı. Bunun üzerine Akdeniz Seferi Kuvvetleri Komutanı General Hamilton, 10 Ağustos günü akşamı artık taarruza devamın bir yararı olmayacağı düşüncesiyle bütün cephelerde savunmaya geçilmesini emretti. Böylece Çanakkale cephesinde bir durgunluk meydana geldi.

Bu durgunluk sırasında Başkomutan Vekili Enver Paşa cepheyi ziyaret etti. Bütün büyük karargâhlara uğradığı halde Anafartalar Grup Komutanlığı'na gelmedi. Bunu onur meselesi yapan Atatürk, Ordu Komutanı'na istifasını verdi. Bu olay Atatürk'ün kişisel onuruna ne kadar düşkün olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir. Ama istifa dilekçesini alan Ordu Komutanı Liman Von Sanders'in tutumu daha da ilginçtir.

Liman Paşa devral Enver Paşa'ya şu mektubu yazar :

"Ekselans

Enver Paşa,

Osmanlı İmparatorluğu Ordusu ve Donanması Başkomutan Vekili, Zatı Şahane'nin Yaver-i Ekremi,

Ekselansınıza Albay Mustafa Kemal Bey'in yazılı bir dilekçe ile hizmetten ayrılmasını dilemiş olduğunu bildirmekle şeref duyarım.

Bu dilekçeyi destekleyemem. Çünkü Mustafa Kemal Bey'i Vatanının bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak surette muhtaç olduğu, çok müstesna kabiliyetli, becerikli ve cesur bir subay olarak tanıdım ve takdir ettim.

Albay Mustafa Kemal Bey, beş ay önceki ilk karaya çıkış hareketinden

beri 19'ncü Tümen'in başında parlak şekilde savaşmış ve İngilizlerin Anafarta kanadında son büyük çıkarma hareketleri esnasında müşkül bir anda kumandayı üzerine almak zorunda kalmıştır. Çünkü bu hususta görevlendirilmiş olan 16'ncı Kolordu Komutanı 7'nci ve 12'nci tümenlerle hücumu geçmesi için verilen mükerrer emirleri yerine getirmemiştir.

Albay Mustafa Kemal Bey, burada da görevini o kadar büyük bir cesaret ve iyi, açık bir tertibat ile ifa etti ki, kendisine -vazifem icabı olarak- takdirimi ve şükranımı tekrar tekrar ifade ettim.

Albay Mustafa Kemal Bey, ayrılmak istiyor. Çünkü Ekselansların, İmparatorluk Ordusu Başkomutan Vekili ve en yüksek üstünün güvenine sahip olmadığı kanısındadır. O, bilhassa Ekselansınızın son defa burada buldukları sırada diğer üç grup komutanını ziyaretinizle şereflendirirken -O zaman ve halen hasta bulunmasına rağmen- kendisini aramamış olmamızdan bunun çıktığına inanıyor.

Ben Albay Mustafa Kemal Bey'e ziyaretin sırf zamanın darlığı yüzünden yapılmadığını ve Ekselansınızın kendisinin hizmetlerini her halde takdir ettiklerini ifade ettim.

Şimdilik ilişkide sunmadığım ayrılma dilekçesini Ekselansınızın güvenini belirtmek suretiyle reddetmek lütfunda bulunmanızı rica ediyorum.

Ekselanslarının en derin hürmetkârı

Limon Von Sanders

Bunun üzerine Enver Paşa Atatürk'e bir geçmiş olsun teli, Atatürk de O'na teşekkür teli çeker konu kapanır.

Bu olay Ekim 1915 sonlarında cereyan etmişti. Bundan bir ay sonra, Atatürk'ün vekil olarak komuta ettiği 16'ncı Kolordu Komutanlığı'na bir Alman Generali (Kannengisser) atanır.

Zaten bir süredir genel karşı taarruz önerisinde bulunan fakat bir türlü bunu üstlerine kabul ettiremeyen Atatürk, bir de Alman Generali emrine verilmesine çok üzülür, tekrar istifa eder.

Bu kez de Liman Von Sanders araya girer, istifayı reddeder, Atatürk'e bir ay hava değişimi verilmesini sağlar. Böylece 10 Aralık 1915 günü Atatürk, İstanbul'a gelir. Bir ay sonra, Ocak 1916 başında düşman Gelibolu Yarımadası'nı tamamen boşaltır. Böylece Çanakkale Cephesi, Türk Ordusunun galibiyetiyle kapanmış olur.

Gelibolu Yarımadası'nda 8.5 ay devam eden muharebeler sadece Osmanlı başkentini kurtarmakla kalmamış, harbin akışını değiştirmiş, dört yıl sürmesine, Rusya'da, Çarlığın çökmesine neden olmuştur. Türk milletinin kendine güvenini arttırmış, Atatürk'ün bu muharebelerde haklı olarak kazandığı Anafartalar Kahramanı unvanı Türk Kurtuluş Savaşı'nda Ulusu O'nun etrafında toplanmasını sağlamıştır.

Bu muharebelerde yaşamlarını yitiren şehitlerimizi ve gazilerimizi rahmet ve minnetle anıyor sözlerime, Atatürk hakkında resmi İngiliz harp tarihinden bir alıntıyla son vermek istiyorum:

"Liman Von Sanders'in bugün Türkiye'yi idare etmekte olan ve o zaman bir tümen komutanlığında bulunan mukadderatın adımıdan olduğu kuvvet ve ilhamın yüksek değerine paha biçmek imkânsızdır.

ANZAK Kolordusu'nun 25 Nisan'dan ilk ihraç gününde, hedefini zapt etmeye muvaffak olamayışının en birinci âfili bu subayın vaziyete hâkim olmasıdır.

9 Ağustos'ta kuzey muntika komutanlığına atanarak burada gösterdiği yüksek cesaretli hareketler 9'ncu kolordunun ilerlemesini durdurmuştur.

24 saat sonra Conkbayırı'nda yaptığı çok parlak bir karşı taarruz sonunda Türkler zaptedilemez bir mevziie yerleşmişlerdir.

Tarihte bu tümen komutanının üç ayrı yerde vaziyete hâkim olarak yalnız bir muharebenin gidişini değil, aynı zamanda bir seferin akîbetini ve belki bir milletin mukadderatını etkilemesine nadiren teşadüf edilir."